

ΚΡΑΤΟΣ, ΤΑΞΙΚΗ ΠΑΛΗ, ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Simon Clarke

(1983)

Εδώ και κάποια χρόνια έχει ανοίξει και συνεχίζει να διεξάγεται μια αντιπαράθεση με επίκεντρο τη μαρξιστική θεωρία του κράτους. Κύριος στόχος των περισσότερων από τις συνεισφορές σε αυτή την αντιπαράθεση είναι η εξεύρεση μιας μέσης οδού ανάμεσα στις 'αγοραίες' συλλήψεις περί κράτους ως απλού εργαλείου του κεφαλαίου, και τις 'ρεφορμιστικές', σύμφωνα με τις οποίες το κράτος είναι ένας ουδέτερος θεσμός που στέκεται έξω και πάνω από την ταξική πάλη. Οι περισσότερες από τις συνεισφορές εστιάζουν στην ανάπτυξη μιας κατάλληλης ανάλυσης του καπιταλιστικού κράτους σαν ιδιαίτερη ιστορική μορφή κοινωνικής σχέσης. Έμφαση δίνεται στην 'εξωτερικότητα' του κράτους σε σχέση με τα ιδιαίτερα κεφάλαια και στην 'ιδιαιτερότητά' του ως πολιτικού θεσμού, που στέκεται ξέχωρα από τις μορφές της ταξικής πάλης που περιβάλλουν την παραγωγή και οικειοποίηση της υπεραξίας. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο παρουσιάζονται διάφορες λύσεις, που συνήθως βλέπουν το κράτος σαν κάποιο είδος εξωτερικού εγγυητή των όρων της καπιταλιστικής αναπαραγωγής. Η καθυπόταξη του κράτους στο κεφάλαιο επιτελείται διαμέσου της καθυπόταξης της υλικής αναπαραγωγής του κράτους στην αναπαραγωγή του κεφαλαίου· διαμέσου των πολιτικών και διευθυντικών συστημάτων που διασφαλίζουν την κυριαρχία της καπιταλιστικής τάξης· και διαμέσου της ιδεολογικής καθυπόταξης της εργατικής τάξης στο κεφάλαιο.

Αν και έχει γίνει αρκετή πρόοδος στην ανάλυση του καπιταλιστικού κράτους, τα αποτελέσματα είναι ποικιλοτρόπως απογοητευτικά, και τα πολιτικά συμπεράσματα που έχουν αντληθεί από την ανάλυση είναι συχνά επουσιώδη. Μια από τις μείζονες αδυναμίες είναι η τάση που παρουσιάζεται, οι συνεισφορές να αμφιταλαντεύονται ανάμεσα σε μian εξαιρετικά αφηρημένη, και συχνά φορμαλιστική ανάλυση της 'παραγωγής του κράτους' που συχνά μπορεί να αναχθεί σε μια παραλλαγή δομισμού-λειτουργισμού, και σε εξαιρετικά συγκεκριμένες, και συχνά εμπειριστικές, απόπειρες ιστορικής ανάλυσης. Η αποτυχία κατάλληλου συνταιριάσματος μορφής και περιεχομένου ίσως να αποτελεί ένδειξη ότι κάτι πάει στραβά, τόσο μεθοδολογικά, στην αποτυχία ορθής εύρεσης του επίπεδου αφαίρεσης που είναι κατάλληλο για κάθε επιμέρους έννοια, όσο και ουσιαστικά, στον τρόπο με τον οποίο το πρόβλημα του κράτους τίθεται εξαρχής.

Οι πολιτικές αδυναμίες της ανάλυσής μας συνδέονται στενά με αυτές τις θεωρητικές αποτυχίες, και έχουν γίνει ιδιαίτερα εμφανείς μέσα από τις προκλήσεις που εγείρει η Νέα Δεξιά τόσο προς τη σοσιαλδημοκρατική όσο και τη μαρξιστική ορθοδοξία. Ένα από τα θεμελιώδη ερωτήματα στα οποία

πρέπει να δοθεί απάντηση έχει να κάνει με το αν η Νέα Δεξιά είναι ένα πρόσκαιρο φαινόμενο που σύντομα θα έρθει αντιμέτωπο με τις πραγματικότητες της καπιταλιστικής κρατικής εξουσίας, ή αν αντίθετα αντιπροσωπεύει μια μείζονα μετατόπιση στον χαρακτήρα της κρατικής εξουσίας, και άρα και στους όρους της ταξικής πάλης. Πρέπει να αναμένουμε να ξαναρχίσουν οι παλιές μάχες, ή μήπως έχει αλλάξει ολόκληρο το πεδίο στο οποίο διεξάγεται η μάχη; Θα μπορούσαμε, φυσικά, να κοιτάξουμε πίσω στην ιστορία και να δούμε τις τωρινές εξελίξεις ως μια επανάληψη της δεκαετίας του '30, με ένα νέο 'φασισμό με ανθρώπινο πρόσωπο' ως τη μεγαλύτερη απειλή. Κάτι τέτοιο θα συνεπάγετο ότι οι σοσιαλιστές έχουν την υποχρέωση να ενταχθούν σε λαϊκές, δημοκρατικές εκστρατείες υπεράσπισης του συνδικαλισμού, της ελευθερίας του λόγου και του συνέρχεσθαι, ενάντια στο ρατσισμό και το σεξισμό, υπέρ των παροχών πρόνοιας κτλ. Όμως η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται ποτέ, και ο καπιταλισμός της δεκαετίας του 1980 δεν είναι ο καπιταλισμός της δεκαετίας του 1930.

Μονάχα μια επαρκής θεωρία του καπιταλιστικού κράτους μπορεί να μας βοηθήσει να αποφασίσουμε αν οι απλές συγκρίσεις με τη δεκαετία του 1930 στερούνται νομιμότητας ή όχι, γιατί μόνο μια τέτοια θεωρία μπορεί να κάνει το διαχωρισμό ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του καπιταλιστικού κράτους που ανήκουν στην ουσία του ως τέτοιου, σε εκείνα τα χαρακτηριστικά που ανήκουν σε ένα ιδιαίτερο στάδιο της καπιταλιστικής ανάπτυξης, και σε όσα καθορίζονται περιστασιακά από την έκβαση ιδιαίτερων αγώνων. Η πρόθεση της Νέας Δεξιάς να περιστείλει τα όρια του κράτους, και μάλιστα χωρίς να λαμβάνει υπόψη την υποτιθέμενη αναγκαιότητα της μίας ή της άλλης έκφανσης του κράτους, αλλά και χωρίς να διερωτάται για την υποτιθέμενη αντίφαση ανάμεσα στις λειτουργίες 'συσσώρευσης' και 'νομιμοποίησης', θέτει εν αμφιβόλω πολλές από τις προκαταλήψεις μας σχετικά με τα ουσιώδη χαρακτηριστικά του σταδίου του ύστερου καπιταλισμού, και τις ιστορικές τάσεις της καπιταλιστικής ανάπτυξης.

Με αυτό το κείμενο θα αποπειραθώ να ανταπεξέλθω σε αυτή την πρόκληση, και να παρουσιάσω μίαν άλλη οπτική για το καπιταλιστικό κράτος, όσο πιο προκλητικά μπορώ. Δεν προτίθεμαι να παρουσιάσω μίαν ακόμη θεωρία για το κράτος, πολλώ δε μάλλον διότι τμήμα της επιχειρηματολογίας μου είναι ότι το κράτος δε γίνεται να παραχθεί εννοιολογικά. Απεναντίας, θέλω να θέσω κάποια ερωτήματα σχετικά με τους τύπους των σχέσεων που πρέπει να εστιάζουμε, και ειδικότερα στις σχέσεις ανάμεσα σε ταξική πάλη, αναπαραγωγή του κεφαλαίου, και κράτος.

Το πρόβλημα του Κράτους

Συχνά το πρόβλημα του κράτους τίθεται ως το πρόβλημα συμφιλίωσης του ταξικού του χαρακτήρα με το θεσμικό διαχωρισμό του από την αστική τάξη: ποιες είναι οι μεσολαβήσεις δια των οποίων το κράτος, παρόλη τη φαινομενική του ουδετερότητα, καθυποτάσσεται στο κεφάλαιο; Αυτό συνήθως παρουσιάζεται ως ένα πρόβλημα που προσιδιάζει στο καπιταλιστικό κράτος. Όμως, πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι το κράτος δεν είναι ένας θεσμός ειδικά

καπιταλιστικός. Είναι ένας θεσμός που απαντάται σε κάθε ταξική κοινωνία. Επιπλέον, ο θεσμικός διαχωρισμός του κράτους από την εκμεταλλεύτρια τάξη αποτελεί χαρακτηριστικό κάθε ταξικής κοινωνίας. Εξού και η σύγχυση στις πρόσφατες συζητήσεις γύρω από τον ασιατικό τρόπο παραγωγής και το απολυταρχικό κράτος. Η φαινομενική καθυπόταξη της εκμεταλλεύτριας τάξης στον κρατικό μηχανισμό στην πρώτη περίπτωση, και η φαινομενική ανεξαρτησία του κράτους στη δεύτερη, ειδώθηκαν ως ανεπάρκειες της μαρξιστικής ανάλυσης. Οι μεσολαβήσεις ανάμεσα σε τάξη και κράτος πρέπει να αναπτύσσονται σε κάθε μορφή ταξικής κοινωνίας, γιατί σε κάθε ταξική κοινωνία το κράτος είναι θεσμικά διαχωρισμένο και 'έξωτερικό' προς την εκμεταλλεύτρια τάξη. Αυτό το σημείο έχει μεγάλη σημασία στο βαθμό που οι πρόσφατες αναλύσεις εξηγούν την ιδιαιτεροποίηση [particularisation] του κράτους στη βάση ιδιοτήτων που προσιδιάζουν στο κεφάλαιο, και όχι στη βάση των γενικών χαρακτηριστικών της σχέσης ανάμεσα σε τάξη και κεφάλαιο.

Η αιτία που οδήγησε σε αυτή τη σύγχυση είναι η τάση να εξετάζονται οι δυο όψεις του προβλήματος του κράτους στο ίδιο επίπεδο αφαίρεσης, καθώς η έννοια του 'κράτους' εξετάζεται στο ίδιο επίπεδο αφαίρεσης με την έννοια της 'τάξης': το πρόβλημα τίθεται ως ένα πρόβλημα ταυτόχρονης εξήγησης του τρόπου με τον οποίο το κράτος αφενός είναι ένα ταξικό κράτος, αφετέρου δε εμφανίζεται θεσμικά διαχωρισμένο από την καπιταλιστική τάξη. Βασικό επιχείρημα του κειμένου είναι ότι η παραπάνω οπτική συγχέει τα επίπεδα αφαίρεσης στην ανάλυση του κράτους. Το πρόβλημα δεν είναι το πώς θα μπορούσε να συμφιλωθεί η άμεση σχέση ανάμεσα σε τάξη και κράτος με τον εμφανή διαχωρισμό τους – κάτι μη επιλύσιμο. Το πρόβλημα είναι να εξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίο μια μορφή ταξικής κυριαρχίας μπορεί και εμφανίζεται με την φετιχοποιημένη μορφή ενός ουδέτερου διαχειριστικού μηχανισμού – με τον ίδιο τρόπο που η κυριαρχία του κεφαλαίου στην παραγωγή εμφανίζεται με την φετιχοποιημένη μορφή ενός τεχνικού συντονιστικού μηχανισμού. Η φαινομενική ουδετερότητα του κράτους δεν αποτελεί ουσιώδες χαρακτηριστικό του, αλλά ένα χαρακτηριστικό της φετιχοποιημένης μορφής με την οποία η κυριαρχία του κεφαλαίου επενεργεί δια του κράτους. Είναι συνεπώς κάτι που πρέπει να αναδυθεί στο τέλος της ανάλυσης, και όχι κάτι που πρέπει να εγγραφεί στην ανάλυση εξαρχής. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι το κράτος πρέπει να παραχθεί μέσα από την ανάλυση των ταξικών αγώνων που περιβάλλουν την αναπαραγωγή του κεφαλαίου, και όχι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο μέσα από τις επιφανειακές μορφές εμφάνισης του κεφαλαίου. Το ουσιώδες χαρακτηριστικό του κράτους είναι ο ταξικός του χαρακτήρας: η αυτονομία του είναι η επιφανειακή μορφή εμφάνισης του ρόλου του στην ταξική πάλη. Εντέλει, αυτό συμβαίνει επειδή η έννοια της 'τάξης' ως έννοια που αντιστοιχεί στις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής στην πιο γενική και αφηρημένη τους μορφή, και η έννοια του 'κράτους' ως θεσμική μορφή που αντιστοιχεί σε μια όψη της ταξικής κυριαρχίας, αποτελούν έννοιες που πρέπει να αναπτυχθούν σε διαφορετικά επίπεδα αφαίρεσης.

Η αυτονομία του Κράτους

Τα επιχειρήματα που βλέπουν την αυτονομία του κράτους ως ένα ουσιώδες χαρακτηριστικό του συνήθως στηρίζονται στις ακόλουθες αξιώσεις: (α) το κράτος εκπροσωπεί τα γενικά συμφέροντα του κεφαλαίου απέναντι στα ιδιαίτερα συμφέροντα των ιδιαίτερων κεφαλαίων· (β) το κράτος στηρίζεται στην αφαίρεση της ισχύος [force] από τις άμεσες σχέσεις παραγωγής (γ) το κράτος στηρίζεται στον αφηρημένο χαρακτήρα της εμπορευματικής μορφής. Ας δούμε εν συντομία αυτές τις τρεις αξιώσεις.

(α) Όπως υποστηρίζει ο Μαρξ στην κριτική του στον Χέγκελ, αυτό που λέμε ‘γενικό συμφέρον’ δεν υπάρχει. Το ‘γενικό συμφέρον’ του κεφαλαίου, όπως και της κοινωνίας, αποτελεί καθαρή αφαίρεση. Το μόνο που υπάρχει είναι μια ιδιαίτερη επίλυση αντικρουόμενων συμφερόντων. Δεν υφίσταται ως όρος για το κράτος ένα ‘γενικό συμφέρον’ του κεφαλαίου που να στέκεται έξω από τα ιδιαίτερα συμφέροντα των ιδιαίτερων κεφαλαίων. Πρόκειται μάλλον για το αποτέλεσμα μιας ιδιαίτερης επίλυσης των συγκρούσεων ανάμεσα στα ιδιαίτερα κεφάλαια και της αντίφασης ανάμεσα σε κεφάλαιο και εργατική τάξη. Οι αναλύσεις που προχωρούν σε μια εξήγηση του κράτους στη βάση της αξίωσης ότι αυτό εκφράζει ένα ‘γενικό συμφέρον’ που ορίζεται σε αφαίρεση από την ταξική πάλη, ανάγονται σε έναν αφηρημένο και ταυτολογικό λειτουργισμό.

(β) Η αξίωση ότι η ιδιαιτεροποίηση του κράτους στηρίζεται πάνω στην αφαίρεση της ισχύος από τις άμεσες σχέσεις παραγωγής και στη θεσμοποίησή της σε χωριστό σώμα, στηρίζεται σε έναν ισχυρισμό που πολύ απλά είναι εσφαλμένος. Από τη μια μεριά, δεν είναι σωστό ότι το κράτος αξιώνει ένα μονοπώλιο στη χρήση των μέσων φυσικής βίας – στους ιδιώτες-πολίτες επιτρέπεται η σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό χρήση φυσικού καταναγκασμού για την υπεράσπιση του προσώπου τους και της ιδιοκτησίας τους. Από την άλλη, η ισχύς πάνω στην οποία στηρίζεται η αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων δεν μπορεί να αναχθεί στη φυσική βία που είναι η έσχατη μορφή της. Η αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων στηρίζεται στον βίαιο [forcible] αποκλεισμό της εργατικής τάξης από τα μέσα παραγωγής και επιβίωσης, στον καταναγκασμό της να εργάζεται πέραν του αναγκαίου χρόνου εργασίας, και στην οικειοποίηση του προϊόντος εκ μέρους των καπιταλιστών. Αν και οι κοινωνικές σχέσεις παραγωγής εκφράζονται στα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και επιβάλλονται υπό την εξουσία του νόμου, δεν συγκροτούνται και δεν αναπαράγονται υπό την απειλή της κρατικής βίας· απεναντίας, η κοινωνική αναπαραγωγή του κεφαλαίου και της εργατικής τάξης είναι η άλλη όψη της υλικής αναπαραγωγής της κοινωνίας. Έτσι, οι εργάτες μπορούν να παραβιάζουν τα καπιταλιστικά δικαιώματα ιδιοκτησίας καταλαμβάνοντας εργοστάσια, απελευθερώνοντας σουπερμάρκετ, ή καίγοντας τράπεζες. Όμως αυτό δε μετασχηματίζει τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις παραγωγής· γιατί το κεφάλαιο αποτελεί κοινωνική σχέση, και υπάρχει ως ολότητα που δεν είναι δυνατό να αναχθεί σε μια από τις μορφές της. Η καπιταλιστική ιδιοκτησία δε βρίσκει τη θεμελίωσή της στην εξουσία του νόμου, ούτε και στο υποτιθέμενο κρατικό μονοπώλιο στη χρήση

βίας, αλλά στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις παραγωγής. Εντέλει, οι καπιταλιστές δε βασίζονται στο κράτος για την υπεράσπιση της ιδιοκτησίας τους – μια αποστολή που πολύ απλά το κράτος και η αστυνομία του δεν έχουν τα μέσα να φέρουν εις πέρας. Απεναντίας, οι καπιταλιστές όπως και οι υπόλοιποι πολίτες, διατηρούν και υπερασπίζονται την ιδιοκτησία τους με περιφράξεις, λουκέτα, χρηματοκιβώτια, συναγεμικούς ασφαλείας, σκειουριτάδες, ντετέκτιβ καταστήματος και περιπολίες πολιτοφυλακών, χωρίς να προσφεύγουν συνεχώς στους κρατικούς φορείς. Αν και είναι αλήθεια ότι στον καπιταλισμό, όπως και σε κάθε ταξική κοινωνία, το κράτος *κωδικοποιεί* τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και *ρυθμίζει* τη χρήση ισχύος [force], αυτό κατά κανένα τρόπο δεν μπορεί να σημαίνει ότι το κράτος *συγκροτεί* τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα ή *μονοπωλεί* τη χρήση ισχύος [force].

(γ) Ο αφηρημένος χαρακτήρας της εμπορευματικής μορφής αποτελεί χαρακτηριστικό της επιφανειακής μορφής – είναι η μορφή με την οποία οι κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα σε εμπορευματοπαραγωγούς εμφανίζονται ως σχέσεις ανάμεσα σε πράγματα. Το να παράξει κανείς τον αφηρημένο χαρακτήρα της μορφής-κράτος από τον αφηρημένο χαρακτήρα του εμπορεύματος σημαίνει ότι χειρίζεται το κράτος σαν θεσμό που σχετίζεται με τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις μονάχα όπως αυτές εμφανίζονται στην επιφάνεια. Όμως στην επιφάνεια αυτές οι σχέσεις εμφανίζονται ως σχέσεις ανάμεσα σε ίσους και ελεύθερους εμπορευματοπαραγωγούς. Αυτή η προσέγγιση μετατρέπει τη φαινομενική ουδετερότητα και ιδιαιτερότητα του κράτους σε ουσιώδες χαρακτηριστικό του – ο δε ταξικός του χαρακτήρας γίνεται κάτι που εδράζεται εκτός του. Ο ταξικός χαρακτήρας του κράτους από ουσιώδες χαρακτηριστικό της ίδιας της μορφής-κράτος μετατρέπεται σε τυχηματικό [contingent] γεγονός, που στηρίζεται στην υλική και ιδεολογική καθυπόταξη της εργατικής τάξης στην ‘κοινωνία των ιδιωτών-πολιτών’ [civil society]. Όμως, το ουσιώδες χαρακτηριστικό του κράτους δεν είναι η αυτονομία του αλλά ο ταξικός του χαρακτήρας. Η αυτονομία του αποτελεί χαρακτηριστικό των επιφανειακών μορφών δια των οποίων εμφανίζεται η καθυπόταξή του στο κεφάλαιο.

Η αναγκαιότητα του Κράτους

Αν ουσιώδες χαρακτηριστικό το κράτους είναι ο *καπιταλιστικός* του χαρακτήρας, τότε πώς μπορεί να εξηγηθεί αυτό; Η συζήτηση για την παραγωγή του κράτους έτεινε να παίρνει ως αφετηρία την απόδειξη της *αναγκαιότητας* του κράτους. Όμως τι εννοούμε όταν λέμε αναγκαιότητα του κράτους; Είναι το κράτος αναγκαίο για την αναπαραγωγή του κεφαλαίου, ή είναι το κεφάλαιο, καταρχήν, αυτορρυθμιζόμενο;

Για τον Χέγκελ, το κράτος είναι αναγκαίο ακριβώς για να εκπροσωπεί το γενικό συμφέρον ενάντια και πάνω από τις συγκρουόμενες αξιώσεις των ιδιωτικών συμφερόντων – μια κοινωνία που βασίζεται σε έναν καθαρό εγωισμό δεν είναι εφικτή. Ενάντια στον Χέγκελ, η κλασική πολιτική οικονομία υποστηρίζει ότι δεν είναι αναγκαίο το κράτος για να εκπροσωπηθεί το γενικό συμφέρον. Αναγκαία και επαρκής είναι η ύπαρξη ενός συλλογικού θεσμού που

να εγγυάται την ιερότητα της ιδιωτικής ιδιοκτησίας – “για την υπεράσπιση των πλούσιων ενάντια στους φτωχούς” (Άνταμ Σμιθ) – έτσι ώστε η λειτουργία της αγοράς να μπορεί να διασφαλίζει τον βέλτιστο όλων των εφικτών κόσμων. Ο Μαρξ ξεκάθαρα τάσσεται στο μέρος της πολιτικής οικονομίας και ενάντια στο εγγεγραμμένο συντηρητισμό. Στο *Κεφάλαιο*, ο Μαρξ προσφέρει μια ανάλυση της αυτο-αναπαραγωγής της καπιταλιστικής σχέσης, εντός της οποίας ρυθμίζονται οι κοινωνικές σχέσεις παραγωγής, αν και κατά τρόπο αντιφατικό και γεμάτο κρίσεις, μέσω της λειτουργίας της αγοράς. Όροι για την αυτο-αναπαραγωγή του κεφαλαίου αποτελούν αφενός ένας επαρκής βαθμός ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων – αυτή είναι η ιστορική βάση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, και αφετέρου, η καθυστόταξη του ατόμου στις κοινωνικές σχέσεις της καπιταλιστικής παραγωγής. Αυτή η καθυστόταξη είναι εφικτή, μόλις εγκαθιδρυθεί ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής, στη βάση αμιγώς ‘οικονομικών’ μηχανισμών, αν και δεν υπάρχει λόγος να περιμένει κανείς οι καπιταλιστές να αρνηθούν την ευκαιρία ανάπτυξης επικουρικών συλλογικών θεσμών έτσι ώστε να συμπληρώνουν τη βία της επιβαλλόμενης σπάνης και αναγκαιότητας για τη διασφάλιση της κυριαρχίας τους. Όμως, αυτό που συνεπάγεται από την ανάλυση του Μαρξ είναι ότι το κράτος δεν είναι, με την αυστηρή σημασία της λέξης, *αναγκαίο* για την καπιταλιστική κοινωνική αναπαραγωγή. Έτσι καμία από τις έννοιες που αναπτύσσονται στο *Κεφάλαιο* δεν *προϋποθέτει* την έννοια του κράτους ενώ παράλληλα, το κράτος *δε γίνεται* να παραχθεί λογικά από τις απαιτήσεις της καπιταλιστικής κοινωνικής αναπαραγωγής. Συνεπώς η αναγκαιότητα του κράτους δεν είναι τυπική ή αφηρημένη, είναι ιστορική αναγκαιότητα για την ύπαρξη ενός συλλογικού οργάνου ταξικής κυριαρχίας, έτσι όπως αυτή αναδύεται από την εκτύλιξη της ταξικής πάλης: το κράτος δεν αναπτύχθηκε λογικά από τις απαιτήσεις του κεφαλαίου, αναπτύχθηκε ιστορικά μέσα από την ταξική πάλη.

Η ανάπτυξη του κράτους ως ταξικού οργάνου, και ο θεσμικός διαχωρισμός του κράτους από τα ιδιαίτερα καπιταλιστικά συμφέροντα, αποτελούν επίσης ιστορική ανάπτυξη, καθώς οι ‘ιδιωτικοί’ θεσμοί αποκτούν έναν ‘δημόσιο’ χαρακτήρα, και οι ‘δημόσιοι’ θεσμοί καθυποτάσσονται στο ‘ιδιωτικό’ συμφέρον. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι πρόκειται για μια τυχηματικού χαρακτήρα ανάπτυξη: είναι μια ανάπτυξη που την κυβερνούν ιστορικοί νόμοι, που μένει να ανακαλυφθούν στη βάση της ανάλυσης που κάνει ο Μαρξ για τους ιστορικούς νόμους που κυβερνούν την ανάπτυξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Αναπαραγωγή του Κεφαλαίου και Ταξική Πάλη

Το καίριο ερώτημα στην ανάπτυξη της μαρξικής θεωρίας για το κράτος έχει να κάνει με το επίπεδο αφαίρεσης στο οποίο πρέπει να ξεκινήσει η διερώτηση για το κράτος. Δε χρειάζεται καν να πούμε ότι το κράτος *δε γίνεται* να αναλυθεί στο ίδιο επίπεδο αφαίρεσης με το κεφάλαιο. Το κράτος *δε συγκροτεί* τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής, είναι *κατ’ ουσίαν* ένας *ρυθμιστικός* φορέας. Κατά συνέπεια η ανάλυσή του προϋποθέτει την ανάλυση του κεφαλαίου και της αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, παρόλο που στην

πραγματικότητα, φυσικά, το κράτος αποτελεί το ίδιο μια στιγμή της διαδικασίας αναπαραγωγής.

Είδαμε ότι το κράτος δεν είναι λογικά αναγκαίο για την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, όσο σημαντικό κι αν υπήρξε ιστορικά στη διασφάλιση αυτής της αναπαραγωγής. Είναι εφικτό να αναλυθεί η διαδικασία της κοινωνικής αναπαραγωγής δια της παραγωγής, οικειοποίησης και κυκλοφορίας εμπορευμάτων χωρίς να γίνει αναφορά στο κράτος – έτσι κάνει ο Μαρξ στο *Κεφάλαιο*. Το κράτος δεν αποτελεί μια κρυμμένη προϋπόθεση στο *Κεφάλαιο*, είναι μια έννοια που πρέπει να αναπτυχθεί στη βάση της ανάλυσης που μας προσφέρει το *Κεφάλαιο*. Όμως, αν το κράτος δεν είναι αναγκαίο ούτε για τη συγκρότηση ούτε και για την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, τότε τίθεται το εξής ερώτημα: σε ποια βάση μπορούμε να μιλάμε για μια *θεωρία* του κράτους; Είναι η έννοια του 'κράτους' μια έννοια που μπορεί να παραχθεί αναλυτικά εν γένει, ή μήπως πρόκειται απλώς για μια έννοια που περιγράφει έναν ιδιαίτερο θεσμό που δεν έχει εσωτερική συνοχή, παρά μόνο μια τυχηματική, αν και καθολική, ιστορική ύπαρξη; Αυτό μου φαίνεται πως είναι το δίλημμα με το οποίο συχνά έρχεται αντιμέτωπη η μαρξιστική συζήτηση για το κράτος.

Μου φαίνεται πως ο δρόμος για να βγούμε από αυτό το δίλημμα έχει να κάνει με την έννοια της ταξικής πάλης, μια έννοια που καθιστά εφικτή τη μετάβαση από το επίπεδο αφαίρεσης των εννοιών του *Κεφαλαίου* στην ιστορική τους εφαρμογή στον πραγματικό κόσμο. *Αν δεν υπήρχε ταξική πάλη, αν η εργατική τάξη ήταν πρόθυμη να υποκύψει παθητικά στην καθυπόταξή της στις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις, τότε δε θα υπήρχε κράτος.* Η ανάπτυξη του κράτους αποτελεί ουσιώδη όψη της ανάπτυξης της ταξικής πάλης, και πρέπει να ιδωθεί ως μια ουσιώδης μορφή αυτής της πάλης. Έτσι, είναι η ταξική πάλη που αποτελεί τον διαμεσολαβητικό όρο ανάμεσα στην αφηρημένη ανάλυση της καπιταλιστικής αναπαραγωγής και την έννοια του κράτους. Το πρόβλημα της εννοιολόγησης του κράτους μετατρέπεται τότε στο πρόβλημα της εννοιολόγησης της ταξικής πάλης, και ειδικότερα, στο πρόβλημα της εννοιολόγησης της πολλαπλότητας των μορφών της ταξικής πάλης και της σχέσης ανάμεσα σε αυτές τις μορφές. Αφετηρία για την ανάλυση της ταξικής πάλης πρέπει να είναι η ανάλυση του Μαρξ για τις εγγενείς αντιφάσεις στην αναπαραγωγή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, στη βάση των οποίων αναπτύσσεται η ταξική πάλη.

Ενάντια στην πρόσφατη μόδα των δομιστικών ερμηνειών του Μαρξ, που τείνουν να οδηγούν σε λειτουργιστικές προσεγγίσεις για το κράτος, πιστεύω ότι έχει σημασία να υπογραμμιστεί ότι η καπιταλιστική παραγωγή δεν είναι δομή με ένα δεδομένο θεμέλιο, αλλά διαδικασία, της οποίας η αναπαραγωγή εξαρτάται από την αναπαραγωγή του θεμελίου της. Επιπλέον, αποτελεί διαδικασία αντιφατική, με την έννοια ότι η αναπαραγωγή της συνεπάγεται την κατ' εξακολούθηση άρση των θεμελίων της – αυτός είναι ο λόγος που η αναπαραγωγή χαρακτηρίζεται κατ' ανάγκη από την ταξική πάλη. Αναπαράγοντας τον εαυτό του το κεφάλαιο αναπαράγει αναγκαστικά την εργατική τάξη, όμως όχι ως πειθήνιο υπηρέτη, αλλά ως φραγμό [barrier] στην

αναπαραγωγή του. Αυτή είναι η θεμελιώδης αντίφαση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, της οποίας η συγκεκριμένη εκτύλιξη συγκροτεί την ιστορία του καπιταλισμού. Ας δούμε εν συντομία τις στιγμές αναπαραγωγής του κεφαλαίου από αυτή τη σκοπιά, έτσι ώστε να προσδιορίσουμε αυτή τη σχέση ανάμεσα στις αντιφάσεις και την ταξική πάλη κάπως πιο συγκεκριμένα.

Η ταξική σχέση ανάμεσα σε κεφάλαιο και εργασία αναπαράγεται μόνο μέσω της παραγωγής και αναπαραγωγής υπεραξίας. Αν ξεκινήσουμε το κύκλωμα του κεφαλαίου με την ανταλλαγή χρηματικού κεφαλαίου έναντι εργασιακής δύναμης, θα βρούμε μια σχέση ανάμεσα στον κάτοχο κεφαλαίου και τον ελεύθερο εργάτη, ελεύθερο τόσο από επιβεβλημένες υποχρεώσεις, όσο και από τα μέσα παραγωγής και διαβίωσης. Αυτή η σχέση προϋποθέτει το διαχωρισμό του εργάτη από τα μέσα παραγωγής και διαβίωσης, όμως από τη σκοπιά της ανταλλαγής αυτός ο διαχωρισμός είναι *εξωτερική* προϋπόθεση: μένει να φανεί το αν πρόκειται για προϋπόθεση εξωτερική στη διαδικασία εν συνόλω (σε αυτή τη περίπτωση πρέπει να διασφαλίζεται από το κράτος και να επιβάλλεται δια νόμου). Εντός της ίδιας της ανταλλακτικής σχέσης τα δυο μέρη υπάρχουν πραγματικά ως ελεύθεροι και ίσοι κάτοχοι εμπορευμάτων. Όμως, στην ανταλλαγή τα θεμέλια της σχέσης αίρονται άμεσα: ο εργάτης λαμβάνει τα μέσα διαβίωσης και του δίνεται πρόσβαση στα μέσα παραγωγής. Κατά τη διάρκεια της παραγωγής η αποστέρηση, η απουσία ιδιοκτησίας [dispossession] του εργάτη παύει να αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό της ταξικής σχέσης. Από την άλλη, στο κρυφό πεδίο της παραγωγής ο εργάτης παύει να είναι ελεύθερος, καθώς η αναπαραγωγή του κεφαλαίου εξαρτάται από τον καπιταλιστικό έλεγχο πάνω στη διαδικασία παραγωγής και από τον καταναγκασμό του εργάτη να δουλεύει πέρα από τον αναγκαίο χρόνο εργασίας. Όμως, οι σχέσεις παραγωγής όπως ορίζονται από την καθυπόταξη της εργασίας στο κεφάλαιο, έρχονται σε αντίφαση με τις δυνάμεις παραγωγής, εντός των οποίων η εργασία είναι ο ενεργός φορέας της παραγωγής. Πρόκειται για μια αντίφαση που βρίσκει έκφραση στην πάλη για τον έλεγχο επί της διαδικασίας παραγωγής. Παρόλο που ο καπιταλιστής μπορεί να επικαλεστεί τα 'ιδιοκτησιακά δικαιώματά' του – το δικαίωμά του να προσλαμβάνει και να απολύει – ως την έσχατη κύρωση ενάντια στους ατομικούς εργάτες, για να διασφαλίζεται η καθυπόταξη του συλλογικού εργάτη πρέπει να χρησιμοποιούνται μηχανισμοί πιο εκλεπτυσμένοι. Τέτοιοι μηχανισμοί περιλαμβάνουν: την ενσωμάτωση των μέσων ρύθμισης της διαδικασίας της εργασίας στα μέσα παραγωγής· την κατασκευή ιεραρχιών, διαιρέσεων εντός του συλλογικού εργάτη (ιδιαίτερα ο διαχωρισμός διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας και η καθυπόταξη της δεύτερης στην πρώτη)· την ανάπτυξη διαιρέσεων ως προς το φύλο, το έθνος, την κουλτούρα εντός του συλλογικού εργάτη που έρχονται και επικάθονται στις επαγγελματικές ιεραρχίες. Τα τεχνικά και διευθυντικά στρώματα παίζουν ιδιαίτερο ρόλο, καθώς η καπιταλιστική απαίτηση μεγιστοποίησης του ποσού της υπερεργασίας και ελαχιστοποίησης του χρόνου του κύκλου εργασιών [turnover, τζίρος] του κεφαλαίου μεταφράζονται στις τεχνικές νόρμες της παραγωγικότητας και της αποδοτικότητας.

Με την ολοκλήρωση της παραγωγής ο εργάτης είναι και πάλι ελεύθερος, όμως στο ενδιάμεσο έχει καταναλώσει τα μέσα διαβίωσής του και έτσι αναγκάζεται για μια ακόμη φορά να πουλήσει την εργασιακή του δύναμη. Έτσι, η εξωτερική προϋπόθεση του κεφαλαίου μετατρέπεται στο αποτέλεσμα του. Ο καπιταλιστής, από την άλλη, πρέπει να ασκήσει το 'δικαίωμα' που απέκτησε μέσω της ελεύθερης αγοράς μέσω παραγωγής και εργασίας, να ιδιοποιηθεί το συνολικό προϊόν, και να προσπαθήσει, πουλώντας τα εμπορεύματά του σε άλλους καπιταλιστές ή εργάτες, να πραγματοποιήσει το κεφάλαιό του με τη μορφή χρήματος, έτσι ώστε το κύκλωμα να μπορεί να αναπαραχθεί.

Το ερώτημα που πρέπει τώρα να θέσουμε είναι το εξής: ποιο είναι το θεμέλιο της ταξικής σχέσης ανάμεσα σε κεφάλαιο και εργασία; Χρειάζεται η αναπαραγωγή του κεφαλαίου έναν εξωτερικό φορέα που να εγγυάται αυτό το θεμέλιο; Πιο πάνω ανάπτυξα μια επιχειρηματολογία σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει ανάγκη για μια τέτοια εξωτερική προϋπόθεση, σύμφωνα με την οποία οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις δεν προϋποθέτουν ένα κράτος για τη συγκρότηση ή τη διασφάλισή τους. Όμως, είδαμε επίσης ότι το κύκλωμα του κεφαλαίου έχει κάποιες προϋποθέσεις – πιο συγκεκριμένα προϋποθέτει το διαχωρισμό του εργάτη από τα μέσα παραγωγής και διαβίωσης, διαχωρισμό που παρέχει την υλική βάση για την καθυστάση της εργατικής τάξης στο κεφάλαιο. Όμως αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι μια περίπτωση που προκύπτει εξωτερικά: αν εξαιρέσουμε τη φάση της 'πρωταρχικής συσσώρευσης' όπου [ο διαχωρισμός] δημιουργείται από τη διάλυση της φεουδαρχικής κοινωνίας, πρόκειται για μια σχέση που πρέπει να αναπαράγεται διαρκώς. Στη σφαίρα της ανταλλαγής οι εργάτες εμφανίζονται ως ελεύθερα άτομα, διαχωρισμένα από μέσα παραγωγής και διαβίωσης. Όμως στη σφαίρα της παραγωγής οι εργάτες εμφανίζονται ως συλλογική δύναμη, συνενωμένη με τα μέσα παραγωγής και έχοντας κατοχή των μέσων διαβίωσης. Αυτό είναι το υλικό θεμέλιο της αντι-εξουσίας [counter-power] των εργατών ενάντια στο κεφάλαιο. Η αναπαραγωγή του κεφαλαίου εξαρτάται από την ικανότητα των καπιταλιστών να διατηρούν την καθυστάση των εργατών εντός της παραγωγής και να περιορίζουν την ικανότητα των εργατών να οργανώνονται ως παραγωγοί, δημιουργώντας και οξύνοντας διαιρέσεις και ιεραρχίες εντός της εργατικής τάξης έτσι ώστε να επιβεβαιώνεται η αξίωση του κεφαλαίου ότι αποτελεί έναν αναγκαίο φορέα συντονισμού και διεύθυνσης. Μόνο σε αυτή τη βάση μπορεί να αναπαράγεται το κεφάλαιο, καθώς και η αναπαραγωγή του διαχωρισμού των εργατών από τα μέσα παραγωγής και διαβίωσης. Αυτό σε ένα πιο θεμελιακό επίπεδο συνεπάγεται την ικανότητα του κεφαλαίου να χρησιμοποιεί τα υλικά, ιδεολογικά και πολιτικά μέσα που έχει στη διάθεσή του για να διατηρεί την εξουσία του πάνω στην εργατική τάξη μέσα στην ταξική πάλη, έτσι ώστε η εργατική τάξη, αναπαράγοντας τον εαυτό της, να είναι αναγκασμένη να αναπαράγει τις αλυσίδες που την κρατούν δεμένη στο κεφάλαιο.

Αν και καταρχήν, όπως δείχνει ο Μαρξ στο *Κεφάλαιο*, μπορούμε να σκεφτούμε το κεφάλαιο ως αυτοαναπαράγωμενο, η αναπαραγωγή του κεφαλαίου είναι, όπως είδαμε, μια διαδικασία γεμάτη αντιφάσεις, και μια

διαδικασία τα θεμέλια της οποίας αίρονται διαρκώς και πρέπει να αναπαράγονται διαρκώς. Το κεφάλαιο θέτει φραγμούς στην ίδια του την αναπαραγωγή, φραγμούς που μπορούν να γίνουν κομμάτια μόνο μέσα από την πετυχημένη διεξαγωγή της ταξικής πάλης. Δεν υπάρχει κανένας λόγος για τον οποίον το κεφάλαιο στη διεξαγωγή αυτής της πάλης να πρέπει να βασίζεται μονάχα στην υλική του δύναμη. Έτσι, επιδιώκοντας να ξεπεράσουν τους φραγμούς στη διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου, οι καπιταλιστές χρησιμοποιούν κάθε όπλο που έχουν στη διάθεσή τους, και ένα τέτοιο όπλο αποτελεί φυσικά και η κρατική εξουσία. Όμως, η αντιφατική θεμελίωση του κεφαλαίου συνεπάγεται ότι η αναπαραγωγή του δεν μπορεί ποτέ να ξεπεράσει τους φραγμούς με τους οποίους έρχεται αντιμέτωπη, παρά μόνο να τους αίρει προσωρινά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το κράτος να μην μπορεί να αποτελέσει ένα λειτουργικό φορέα επίλυσης αυτών των αντιφάσεων. Είναι μάλλον μια επικουρική μορφή μέσω της οποίας το κεφάλαιο επιχειρεί να διεξάγει την ταξική πάλη, σε μια μάταιη προσπάθει να άρει τον αντιφατικό του χαρακτήρα.

Αναπαραγωγή του Κεφαλαίου, Ταξική Πάλη και Κράτος

Το κεφάλαιο δε δημιούργησε το κράτος, ούτε λογικά, ούτε ιστορικά. Όπως το κεφάλαιο, που αναπτύχθηκε μέσα από τις αντιφάσεις που προέκυψαν από την ανάπτυξη της εμπορευματικής παραγωγής εντός της φεουδαρχικής κοινωνίας, έτσι και το καπιταλιστικό κράτος αναπτύχθηκε μέσα από τους ταξικούς αγώνες που συνόδευαν αυτή την εξέλιξη, στη βάση της φεουδαρχικής κρατικής μορφής. Κατά την περίοδο της μετάβασης είδαμε να συμβαίνει μια επανάσταση τόσο στον τρόπο παραγωγής όσο και στην αντίστοιχη κρατική μορφή, καθώς οι καπιταλιστές επιδίωκαν να επισφραγίσουν την κυριαρχία τους επί της κοινωνίας των ιδιωτών-πολιτών μέσω της διασφάλισης της καθυπόταξης του κράτους στην αναπαραγωγή της τάξης τους. Όμως αυτή η καθυπόταξη ουδέποτε ήταν άμεση, ούτε καν κατά την περίοδο της μετάβασης. Για να διασφαλίσει την πολιτική του νίκη επί της φεουδαρχικής άρχουσας τάξης, το κεφάλαιο έπρεπε να παρουσιάσει τον εαυτό του ως εκπρόσωπο της κοινωνίας στο σύνολό της. Ευθύς εξαρχής η καθυπόταξη του κράτους στο κεφάλαιο ήταν με διάφορους τρόπους μεσολαβημένη. Αυτές οι μεσολαβήσεις καθορίζουν την ιδιαιτερότητα της καπιταλιστικής κρατικής μορφής, και αποτελούν τη βάση για τη φαινομενική αυτονομία του κράτους. Είναι οι μεσολαβήσεις δια των οποίων η κυριαρχία του κεφαλαίου επί της κοινωνίας των ιδιωτών μεταφράζεται στην κυριαρχία της επί του κράτους.

Όπως το κεφάλαιο αρχικά αντιμετώπιζε την εργατική τάξη ως εξωτερική προϋπόθεση που δημιουργήθηκε από τη διάλυση της φεουδαρχικής τάξης πραγμάτων, έτσι αρχικά αντιμετώπιζε το κράτος ως κληροδότημα του παλαιού τρόπου παραγωγής. Όμως κατά την ανάπτυξη του καπιταλισμού, το κράτος καθυποτάχθηκε στην αναπαραγωγή του κεφαλαίου και έτσι ήρθε να συμπληρώσει την άμεση εξουσία του κεφαλαίου για την επίτευξη της πάντοτε προσωρινής καθυπόταξης της εργατικής τάξης. Όμως, από τη μια μεριά, η καθυπόταξη του κράτος δεν πρέπει να ιδωθεί ως η μετάλλαξη ενός θεσμού που έχει κάποιου είδους λειτουργική ύπαρξη ανεξάρτητα από την ταξική πάλη

κεφαλαίου και εργασίας. Δεν πρόκειται για ένα άλλο επίπεδο της κοινωνίας, 'σχετικά αυτόνομο' από την αναπαραγωγή του κεφαλαίου, πρόκειται για στιγμή αυτής της αναπαραγωγής και άρα για αναπόσπαστο κομμάτι της ταξικής πάλης. Από την άλλη, στη μορφή του κράτους κεφάλαιο και εργατική τάξη δεν έρχονται άμεσα αντιμέτωποι ως τάξεις, όχι περισσότερο από όσο έρχονται άμεσα αντιμέτωποι ως τάξεις κατά την ανταλλαγή κεφαλαίου και εργασιακής δύναμης στην άμεση διαδικασία της παραγωγής. Η κρατική μορφή της ταξικής πάλης δεν είναι κάτι άλλο από μια στιγμή της ταξικής πάλης, συμπληρωματική ως προς τις υπόλοιπες. Έτσι, η ταξική πάλη δεν εμφανίζεται άμεσα στη κρατική μορφή, όχι περισσότερο από όσο εμφανίζεται άμεσα κατά την ανταλλαγή κεφαλαίου και εργασιακής δύναμης. Το κομβικό ερώτημα είναι το πώς πρέπει να καθοριστούν οι μεσολαβήσεις διαμέσου των οποίων οι πολιτικοί αγώνες καθορίζονται ως στιγμές της ταξικής πάλης.

Είναι σημαντικό να μην υποτιμήσουμε το βαθμό στον οποίο η καπιταλιστική τάξη επιζητά άμεσα να επιβάλλει τα ταξικά της συμφέροντα στο κράτος, και πράγματι, μια τέτοια άμεση πολιτική παρέμβαση από τμήματα της καπιταλιστικής τάξης αποτελεί μια κανονική όψη της λειτουργίας του κράτους. Η άμεση πολιτική παρέμβαση γίνεται αποφασιστικής σημασίας σε περιόδους κρίσης όπου υπάρχει ανάγκη για αναδιάρθρωση των μορφών της πολιτικής κυριαρχίας. Υπάρχει μια τάση στους εξεζητημένους μαρξιστές διανοούμενους να αφήνουν στην άκρη τα στοιχεία που δείχνουν τέτοιες άμεσες παρεμβάσεις, έτσι ώστε να εστιάσουν σε πιο λεπτεπίλεπτους μηχανισμούς. Η ανάπτυξη της καπιταλιστικής κρατικής μορφής δεν είναι μια αυθόρμητη εκτύλιξη της λογικής του κεφαλαίου, είναι κάτι που προέκυψε μέσω δοκιμής-και-λάθους κατά την εκτύλιξη της ταξικής πάλης. Σε μεγάλο βαθμό αυτή η εκτύλιξη εξαρτάται από την άμεση δραστηριότητα τμημάτων της καπιταλιστικής τάξης, και άρα, κατά περίπτωση, από την έκβαση της πάλης εντός αυτής της τάξης. Όμως, πίσω από την άμεση εκπροσώπηση των συμφερόντων της καπιταλιστικής τάξης υπάρχουν οι πιο θεμελιακές, αν και λιγότερο άμεσες, σχέσεις ανάμεσα σε κεφάλαιο και κράτος που διασφαλίζουν την κυριαρχία της καπιταλιστικής τάξης πάνω στο κράτος.

Εντός της καπιταλιστικής κοινωνίας η παραγωγή αξιών χρήσης λαμβάνει χώρα μόνο ως μέσο για την παραγωγή υπεραξίας. Συνεπώς η αναπαραγωγή του κράτους ως υλικής δύναμης εξαρτάται από την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων στη βάση των οποίων παράγονται οι αξίες χρήσης που οικειοποιείται το κράτος. Από την άλλη, το κράτος μπορεί να παρέμβει στη διεύθυνση της υλικής αναπαραγωγής της κοινωνίας μόνο μέσα από την τροποποίηση των όρων της παραγωγής και αναπαραγωγής της υπεραξίας. Αυτοί είναι οι θεμελιώδεις τρόποι με τους οποίους μεσολαμβάνονται οι υλικές σχέσεις ανάμεσα σε κεφάλαιο και κράτος. Τόσο η ύπαρξή του ως υλική δύναμη όσο και οι μορφές της κοινωνικής παρέμβασης καθυποτάσσονται στην ανάγκη διασφάλισης της διευρυμένης αναπαραγωγής των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων παραγωγής. Επιπλέον, αυτό δεν αποτελεί έναν παθητικό περιορισμό, διότι οι φραγμοί που αναδύονται στην αναπαραγωγή του κεφαλαίου επιβάλλονται και ως φραγμοί στην αναπαραγωγή

του κράτους, και άρα και στην ικανότητά του να επιτελεί τους σκοπούς του. Όμως, η καθυπόταξη του κράτους στην αναπαραγωγή του κεφαλαίου, που καθορίζει το κράτος ως στιγμή αυτής της αναπαραγωγής, δεν είναι κάτι που προκύπτει ως δεδομένο από τη λογική του κεφαλαίου. Ως στιγμή της αναπαραγωγής του κεφαλαίου το κράτος αποτελεί επίσης στιγμή της ταξικής πάλης, και οι μορφές και τα όρια του κράτους είναι αντικείμενα της αυτής της πάλης. Ο μεγεθυνόμενος κοινωνικός χαρακτήρας της καπιταλιστικής παραγωγής, και ειδικότερα η προϊούσα διεθνοποίηση του κεφαλαίου, το δίκως άλλο στενεύουν τα όρια εντός των οποίων το κράτος μπορεί να παρεμβαίνει τροποποιώντας τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις χωρίς να επισπεύδει έτσι μια διαταραχή στην υλική αναπαραγωγή του κεφαλαίου. Μια τέτοια παρέμβαση θα υπονόμει τους όρους παραγωγής και οικειοποίησης της υπεραξίας. Όμως το κράτος, παρ' όλα αυτά, έχει τη δύναμη να παραβιάζει αυτά τα όρια επί τη ποινή της επίσπευσης της κρίσης. Οι μεσολαβήσεις ανάμεσα σε κεφάλαιο και κράτος δεν καθορίζουν ότι το κράτος θα παρεμβαίνει πάντα με τον καλύτερο δυνατό τρόπο υπέρ των συμφερόντων του κεφαλαίου, ή ακόμη και ότι μια συγκεκριμένη κυβέρνηση δε θα χρησιμοποιήσει τα μέσα που έχει στη διάθεσή της για να υπονομεύσει την αναπαραγωγή του κεφαλαίου συνολικά. Έτσι, το κράτος δεν είναι απλώς ένα εργαλείο του κεφαλαίου, είναι ένα από τα πεδία της ταξικής πάλης. Όμως η μορφή του κράτους είναι τέτοια που σε περίπτωση που η πολιτική ταξική πάλη ξεπεράσει τα όρια που τίθενται από τη διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου, το αποτέλεσμα δε θα είναι το ξεπέραςμα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής αλλά η κατάρρευσή του, και μαζί του η κατάρρευση της υλικής αναπαραγωγής της κοινωνίας.

Ενώ οι υλικές σχέσεις ανάμεσα σε κεφάλαιο και κράτος αποτελούν την υλική βάση για την καθυπόταξη του κράτους στο κεφάλαιο, αυτή η καθυπόταξη με τη σειρά της μεσολαβείται από τις μορφές μέσω των οποίων διεξάγεται η ταξική πάλη πολιτικά. Μαζί με την πορεία προς την κυριαρχία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, η αστική πολιτική επανάσταση έβαλε τη σφραγίδα της στη μεταφορά της κρατικής εξουσίας από τη φεουδαρχική αριστοκρατία στην καπιταλιστική τάξη. Όμως, η αστική επανάσταση δεν διεξήχθη στο όνομα του κεφαλαίου. Ήταν μια λίγο-πολύ λαϊκή και δημοκρατική επανάσταση, στην οποία οι καπιταλιστές έπαιζαν ελάχισονα ρόλο. Ως επανάσταση ενάντια σε φεουδαρχικούς περιορισμούς, προνόμια και εκμετάλλευση, και υπέρ της ελευθερίας του ατόμου και της ιδιοκτησίας, καθώς και της ισότητας απέναντι στο νόμο, έθεσε σε κίνηση αιτήματα που δεν εξέφραζαν απλώς την επιφανειακή εμφάνιση της καπιταλιστικής μορφής της εκμετάλλευσης, αλλά παράλληλα και τη λαϊκή αντίσταση των μικρών εμπορευματοπαραγωγών ενάντια στη φεουδαρχική τυραννία. Η καπιταλιστική τάξη αποτελούσε ανέκαθεν ένα μικρό τμήμα του πληθυσμού, και δε θα μπορούσε να περιμένει κανείς να μπορεί να διασφαλίσει και να διατηρήσει την κρατική εξουσία στο όνομά της. Ούτε θα μπορούσε η εξουσία της να διατηρηθεί αν στηριζόταν εξολοκλήρου στην ιδεολογική μυστικοποίηση που αντιστοιχεί στην επίφαση της ελευθερίας και της ισότητας. Το κλειδί για την

πολιτική κυριαρχία της καπιταλιστικής τάξης βρίσκεται στην ικανότητά της να παρουσιάζει τα δικά της συμφέροντα σαν συμφέροντα της 'κοινωνίας' ή του 'έθνους'. Όμως αυτή η ικανότητα δεν είναι σκέτη ιδεολογική φαντασία· βασίζεται στην κυριαρχία των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων παραγωγής και στις υλικές σχέσεις ανάμεσα σε κεφάλαιο και κράτος που από κοινού καθορίζουν ότι όρος για την υλική αναπαραγωγή του κράτους και της κοινωνίας είναι η διευρυμένη αναπαραγωγή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Στην πάλη της ενάντια στη φεουδαρχική άρχουσα τάξη η καπιταλιστική τάξη μπόρεσε να ταυτίσει τα συμφέροντά της με εκείνα της κοινωνίας, στη βάση του προοδευτικού χαρακτήρα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής ως προς την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Μετά τον πολιτικό της θρίαμβο, ταυτίζει τα συμφέροντά της με εκείνα της κοινωνίας στη βάση της ταύτισης των όρων της ταξικής της κυριαρχίας με τους όρους της υλικής αναπαραγωγής της κοινωνίας και του κράτους. Έτσι, τα συμφέροντα της καπιταλιστικής τάξης δεν εκπροσωπούνται μόνο άμεσα, με τους καπιταλιστές να ενεργούν ως 'τεχνικοί', 'διευθυντικοί' και 'οικονομικοί' σύμβουλοι, και με τους πολιτικούς τους εκπροσώπους να διατυπώνουν στρατηγικές και πολιτικές που είναι σχεδιασμένες να διασφαλίζουν τη διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου, αλλά και μέσα από τη μεσολαβημένη μορφή ενός 'εθνικού' συμφέροντος στην υλική αναπαραγωγή της κοινωνίας και του κράτους, πίσω από το οποίο κρύβεται ως σιωπηρή προϋπόθεση η κυριαρχία του κεφαλαίου. Το κράτος επομένως εμφανίζεται ως ουδέτερο και αυτόνομο για τους ίδιους λόγους που το κεφάλαιο εμφανίζεται ως απλός τεχνικός παράγοντας της παραγωγής, στη βάση της ταύτισης των όρων για την υλική αναπαραγωγή της καπιταλιστικής κοινωνίας με τους όρους της κοινωνικής αναπαραγωγής της (μια ταύτιση που συμβαίνει να γίνεται πιο επισφαλής καθώς η διεθνοποίηση του κεφαλαίου δε συνοδεύεται από μια διάλυση του έθνους-κράτους).

Όμως, η σχέση ανάμεσα σε υλική και κοινωνική αναπαραγωγή του κεφαλαίου είναι ουσιωδώς αντιφατική. Αυτή η αντίφαση είναι η βάση της ταξικής πάλης· έχει διάφορες ποιοτικές όψεις, που αντιστοιχούν στην πλειάδα των φραγμών που εγκαθιδρύει το κεφάλαιο στην ίδια του την αναπαραγωγή και καθορίζουν τις διάφορες ποιοτικές μορφές που παίρνει η ταξική πάλη. Έτσι, για παράδειγμα, η καθυπόταξη της εργατικής τάξης στο κεφάλαιο έρχεται σε αντίφαση με τον ενεργό της ρόλο στην παραγωγή· η ομογενοποίηση της εργασιακής δύναμης ως εμπόρευμα έρχεται σε αντίφαση με την ανάγκη για μια διαφοροποιημένη εργατική τάξη και με τους όρους για την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης· η κοινωνικοποίηση της παραγωγής έρχεται σε αντίφαση με την ιδιωτική οικειοποίηση του προϊόντος· ο περιορισμός των πόρων έρχεται σε αντίφαση με τον πολλαπλασιασμό των εργατικών αναγκών· η καθυπόταξη της καθημερινότητας του εργάτη στην αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης ως εμπόρευμα έρχεται σε αντίφαση με τις ανθρώπινες προσδοκίες του εργάτη. Πάνω στη βάση αυτών των αντιφάσεων αναπτύσσεται η συγκεκριμένη πραγματικότητα της ταξικής πάλης. Όμως η αντιφατικότητα των θεμελίων του κεφαλαίου σημαίνει ότι η

αναπαραγωγή του κεφαλαίου δε θα μπορέσει ποτέ να ξεπεράσει τους φραγμούς που αντιμετωπίζει. Μπορεί μονάχα να τους αίρει προσωρινά, και αυτό ισχύει τόσο για τις πολιτικές μορφές της ταξικής πάλης όσο και για τις μορφές στις οποίες καπιταλιστής και εργάτης έρχονται άμεσα αντιμέτωποι.

Οι εξουσίες που οικειοποιήθηκε το κράτος είναι εξουσίες που αντιστοιχούν στα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί και στα μέσα με τα οποία έχει εξοπλιστεί για να επιτελέσει αυτά τα καθήκοντα. Έτσι, οι εξουσίες του κράτους δεν καθορίζονται ανεξάρτητα από τις λειτουργίες του. Όμως αυτές οι λειτουργίες δεν καθορίζονται αφηρημένα και δεν επιβάλλονται στο κράτος ως καθοριστικά στοιχεία της ‘ουσίας’ του. Αναδύονται ιστορικά μέσα από τους φραγμούς στην αναπαραγωγή της ταξικής σχέσης, και στη βάση της ταξικής πάλης μέσω της οποίας αναπαράγεται το κεφάλαιο. Επιπλέον, το γεγονός ότι αυτοί οι φραγμοί εκφράζουν τα αντιφατικά θεμέλια της καπιταλιστικής παραγωγής σημαίνει ότι το κεφάλαιο δεν έρχεται να επιβάλλει σαφείς ‘ανάγκες’ στο κράτος, καθώς οι ίδιες οι ανάγκες του κεφαλαίου είναι αντιφατικές καθαυτές. Η ανάγκη μείωσης της αξίας της εργασιακής δύναμης αντιφάσκει με την ανάγκη αναπαραγωγής της· η ανάγκη εκπαίδευσης της εργατικής τάξης αντιφάσκει με την ανάγκη να μειωθεί στο ελάχιστο η υπεραξία που χάνεται γι’ αυτό το λόγο· η ανάγκη διάρρηξης όλων των μη-καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων αντιφάσκει με την ανάγκη διατήρησης της οικογένειας ως μονάδας για την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης· η ανάγκη εισαγωγής διαχειριστικών ρυθμίσεων αντιφάσκει με την ανάγκη διατήρησης της πειθαρχίας στην αγορά· με δυο λόγια, η ανάγκη διασφάλισης της υλικής αναπαραγωγής της κοινωνίας αντιφάσκει με την ανάγκη της κοινωνικής της αναπαραγωγής. Επιπλέον, αυτές οι αντιφάσεις αποτελούν τη βάση για αντιφάσεις ανάμεσα σε ιδιαίτερα κεφάλαια και ομάδες κεφαλαίου, ως στιγμές του κοινωνικού κεφαλαίου, που βρίσκουν έκφραση όχι μόνο στον οικονομικό ανταγωνισμό αλλά και στις πολιτικές διαμάχες.

Οι ανάγκες του κεφαλαίου σε κάθε σημείο έρχονται σε σύγκρουση με τις προσδοκίες της εργατικής τάξης, και έτσι το κράτος δεν είναι απλά μια μορφή του κεφαλαίου, αλλά μια μορφή της ταξικής πάλης. Όμως, όπως και η παραγωγή, αν και πεδίο πάλης, είναι η μορφή μέσω της οποίας αναπαράγεται η καθυπόταξη της εργατικής τάξης στο κεφάλαιο. Συνεπώς, η μορφή και το περιεχόμενο του κράτους είναι το αποτέλεσμα μιας πάντα προσωρινής επίλυσης των αντιφάσεων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, και ποτέ του ξεπεράσματός τους. Για να επιτευχθεί το δεύτερο δεν αρκεί μια πολιτική επανάσταση – η ανατροπή του κράτους μπορεί να λάβει χώρα μονάχα στη βάση μιας κοινωνικής επανάστασης κατά την οποία η εργατική τάξη απαλλοτριώνει τους απαλλοτριωτές και μετασχηματίζει τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής.

Εργατική Τάξη και Κράτος

Ο ταξικός χαρακτήρας του καπιταλιστικού κράτους, όπως εκπροσωπείται από την υλική και πολιτική καθυπόταξη στο κεφάλαιο, σημαίνει ότι η εργατική τάξη είναι πάντα αντικείμενο της κρατικής εξουσίας. Η δικαστική εξουσία του

κράτους υπερασπίζεται την οικειοποίηση της εργασίας χωρίς αντάλλαγμα από την καπιταλιστική τάξη, ενώ αποτρέπει παράλληλα την εργατική τάξη από το να χρησιμοποιήσει τη συλλογική της δύναμη για να ασκήσει το δικαίωμά της στο προϊόν της εργασίας της. Η διαχειριστική ρύθμιση της υλικής αναπαραγωγής της καπιταλιστικής κοινωνίας διαμεσολαβείται από την αναπαραγωγή της εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης. Έτσι, η εργατική τάξη δεν αντιμετωπίζει το κεφάλαιο μόνο άμεσα, στους καθημερινούς αγώνες για την παραγωγή και οικειοποίηση της υπεραξίας αλλά και έμμεσα, στον αγώνα της ενάντια στην κρατική εξουσία.

Αν και οι μορφές που ανάπτυξε η εργατική τάξη για να προωθήσει τη συλλογική της αντίσταση ενάντια στην άσκηση της κρατικής πολιτικής ποικίλουν, ιστορική τάση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής αποτέλεσε η προσωρινή ενσωμάτωση της εργατικής αντίστασης μέσα στον κρατικό μηχανισμό δια του συστήματος της πολιτικής αντιπροσώπευσης. Η ενσωμάτωση της εργατικής τάξης τείνει να αντικαθιστά την άμεση αντίστασή της στην εξουσία του κράτους στη βάση της δικής της συλλογικής οργάνωσης με τη διαμεσολαβημένη σχέση που καναλιζάρεται μέσω των εκπροσώπων της εργατικής τάξης. Αυτή η εξέλιξη, ξανά, δεν ήταν αυθόρμητη εξέλιξη της λογικής του κεφαλαίου, αλλά προσδιόριζε μια ιδιαίτερη φάση στην ανάπτυξη της ταξικής πάλης. Αντιμέτωπο με την απειλή της ήττας μπροστά σε μια αντιπαράθεση με τη συλλογική δύναμη της εργατικής τάξης, το κεφάλαιο σταδιακά διεύρυνε το εκλογικό σώμα έτσι ώστε να περιλαμβάνει όλο και μεγαλύτερα τμήματα της εργατικής τάξης. Έτσι, η ενσωμάτωση των πολιτικών εκπροσώπων της εργατικής τάξης στον κρατικό μηχανισμό αντιπροσώπευε μια αλλαγή στη μορφή της ταξικής πάλης, που με τη σειρά της είχε σημαντικές επιπτώσεις στο περιεχόμενό της και στις εξελίξεις που ακολούθησαν.

Μέσα στο πλαίσιο της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης η κοινωνική εξουσία εκφράζεται ως αφηρημένη συλλογικότητα ατομικών συμφερόντων και όχι ως συγκεκριμένη έκφραση της συλλογικής δύναμης. Έτσι, είναι αδύνατη η ανάπτυξη μιας εξουσίας που να ανταποκρίνεται στην ανάπτυξη των προσδοκιών της εργατικής τάξης – αυτό συμβαίνει μονάχα καθόσον η εργατική τάξη είναι έτοιμη να καθυποτάξει στην κοινοβουλευτική μορφή την αμφισβήτησή της προς την εξουσία του κράτους. Έτσι, οι προσδοκίες των ατομικών εργατών για βελτίωση των συνθηκών της ζωής μεταμορφώνονται, μέσω της αλλοτριωμένης μορφής της κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης, σε πολιτική πίεση προς το κράτος για άνοδο του ποσοστού συσσώρευσης. Αυτό συμβαίνει επειδή η υλική καθυπόταξη του κράτους στο κεφάλαιο ορίζει πως το μόνο μέσο που έχει το κράτος για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής είναι η εντατικοποίηση της καθυπόταξης της εργατικής τάξης στο κεφάλαιο και η εντατικοποίηση του ποσοστού εκμετάλλευσης – κάτι που έχει ως αποτέλεσμα το ένα τμήμα της εργατικής τάξης να προοδεύει εις βάρος του άλλου. Καθώς τα συμφέροντα των ατόμων εμφανίζονται ως τα ατομικά τους συμφέροντα ως προς τις συνθήκες πώλησης του συγκεκριμένου εμπορεύματος που λειτουργεί για αυτά ως 'πηγή εισοδήματος', η αλλοτριωμένη μορφή της κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης προάγει τον διαχωρισμό των συμφερόντων των ατομικών

εργατών από τα συμφέροντα της τάξης. Διότι εντός της εργατικής τάξης οι σχέσεις ανάμεσα στους ατομικούς εργάτες ως κατόχους εργατικής δύναμης έρχονται σε σύγκρουση αναμεταξύ τους, καθώς αυτοί ανταγωνίζονται στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, οι επιδιώξεις τους ως εργάτες μέσα στη διαδικασία παραγωγής έρχονται σε σύγκρουση αναμεταξύ τους, στη βάση της ιεραρχικής οργάνωσης της διαδικασίας της εργασίας. Συνεπώς, η κοινοβουλευτική μορφή αντιπροσώπευσης, εκφράζοντας τους ανταγωνισμούς ανάμεσα σε ομάδες εργατών, ενισχύει τις διαιρέσεις εντός της εργατικής τάξης, διαιρέσεις που καλλιεργούνται περαιτέρω και γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους πολιτικούς εκπροσώπους του κεφαλαίου, καθώς οι τελευταίοι επιδιώκουν να εγκαθιδρύουν ταυτίσεις ανάμεσα σε ομάδες εργατών και τους 'δικούς τους' καπιταλιστές. Από την άλλη, η κοινοβουλευτική μορφή δρα διαλυτικά προς την εργατική τάξη με το να υποκαθιστά τη συλλογική οργάνωση της τάξης με το κράτος, ως το μέσο που προσφέρεται για την πραγματοποίηση αυτών των ταξικών επιδιώξεων. Η κοινοβουλευτική μορφή εκπροσώπησης εξυπηρετεί το διαχωρισμό της πολιτικής εκπροσώπησης της τάξης από την πηγή της δύναμής της, και εκτρέπει την εναντίωση της εργατικής τάξης από το κεφάλαιο, με σκοπό να την κάνει να στραφεί ενάντια στον εαυτό της. Η ανάπτυξη της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης για την εργατική τάξη, όσο πεδίο κι αν μπορεί να προσφέρει για τη βελτίωση των υλικών συνθηκών τμημάτων της εργατικής τάξης, μακράν από το να αποτελεί έκφραση της συλλογικής δύναμης της εργατικής τάξης, γίνεται το μέσο δια του οποίου η εργατική τάξη διαιρείται, πέφτει σε αδράνεια και χάνει το ηθικό της.

Όμως η ανάπτυξη της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης δε σημαίνει ότι η εργατική τάξη εγκαταλείπει την αντίστασή της στην καπιταλιστική κρατική εξουσία, ούτε ότι διοχετεύει αυτή την αντίσταση αποκλειστικά μέσα από 'πολιτικά' κανάλια: είναι σημαντικό να μην προβούμε σε μια ταύτιση της κοινοβουλευτικής πολιτικής με την πολιτική ταξική πάλη γενικά, και να μην μεταχειριζόμαστε τις αυταπάτες της κοινοβουλευτικής μορφής ως κάτι που αντιστοιχεί κατά κάποιον τρόπο στην ουσία του καπιταλιστικού κράτους. Η εργατική τάξη δεν εγκαταλείπει τις συλλογικές της επιδιώξεις όταν αποδέχεται την είσοδο στο εκλογικό σώμα. Συνεχίζει να διεξάγει την ταξική πάλη μέσα από μη-κοινοβουλευτικές οδούς και έρχεται άμεσα αντιμέτωπη με την κρατική εξουσία στην καθημερινότητα της ταξικής πάλης. Η εργατική τάξη δεν αποδέχεται έτσι απλά τη διαίρεση ανάμεσα σε οικονομικά αιτήματα, που πρέπει να διεκδικηθούν με νόμιμο τρόπο στα συνδικάτα, και σε πολιτικά, που διοχετεύονται μέσω του πολιτικού κόμματος και του κοινοβουλίου. Τα όρια ανάμεσα σε 'οικονομικό' και 'πολιτικό', ο ορισμός των 'δικαιωμάτων' του κεφαλαίου και της εργατικής τάξης, και οι μορφές της ταξικής κινητοποίησης αποτελούν ένα διαρκές διακύβευμα της ταξικής πάλης, με την εργατική τάξη να πιέζει ακατάπαυστα πέρα από τα όρια που της θέτουν κεφάλαιο και κράτος. Έτσι, οι εργάτες καταλαμβάνουν εργοστάσια· παραβιάζουν τα δικαιώματα της διεύθυνσης· κινητοποιούνται ενάντια στις κρατικές πολιτικές ως εργάτες, άνεργοι, γυναίκες, νέοι, ένοικοι· και κατεβαίνουν στο δρόμο για να αντιμετωπίσουν άμεσα τον κατασταλτικό βραχίονα του κράτους. Επιπλέον, η

ανεπάρκεια της κοινοβουλευτικής μορφής ως προς τις προσδοκίες, τις επιδιώξεις της εργατικής τάξης σημαίνει ότι το κράτος πρέπει να συναινέσει στο να δοθεί μεγαλύτερος πολιτικός ρόλος στις συλλογικές οργανώσεις της εργατικής τάξης, κάτι που εκφράζεται στον πολιτικό ρόλο που παίζει το συνδικαλιστικό κίνημα και ένα ευρύ φάσμα από οργανώσεις της εργατικής τάξης. Σε αυτό το πλαίσιο, τόσο οι 'κορπορατιστικές' όσο και οι 'πλουραλιστικές' εξελίξεις εκφράζουν απαντήσεις στην ανεπάρκεια της κοινοβουλευτικής μορφής.

Επίλογος: Καπιταλιστικό Κράτος, Ταξική Πάλη, και Σοσιαλισμός

Με αυτό το κείμενο προσπάθησα να αναπτύξω σύντομα το επιχείρημα ότι η πρόσφατη μαρξιστική συζήτηση για το καπιταλιστικό κράτος απέτυχε να συνδυάσει μορφή και περιεχόμενο σε τέτοιο βαθμό ώστε να κατακτηθεί μια επαρκής ανάλυση για το κράτος. Προσπάθησα, το ίδιο σύντομα και σε πολύ αδρές γραμμές, να δείξω τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί ένας καλύτερος συνδυασμός μορφής και περιεχομένου αναπτύσσοντας τη μαρξική ανάλυση του αντιφατικού χαρακτήρα της καπιταλιστικής αναπαραγωγής ως βάση για την ανάλυση της μορφής και του περιεχομένου της ταξικής πάλης. Σε αυτή την εκδοχή, μια σειρά από χαρακτηριστικά που έχουν ιδωθεί ως ουσιώδη για την καπιταλιστική μορφή του κράτους – και ιδιαίτερα η αυτονομία, η εξωτερικότητα και η ιδιαιτερότητά του – αποδεικνύεται ότι είναι χαρακτηριστικά της μορφής εμφάνισης του κράτους και όχι ουσιώδη του καθορισμοί. Η πολιτική πάλη είναι μια στιγμή της ταξικής πάλης, και δεν μπορεί να αναλυθεί ξεκομμένα από τις υπόλοιπες στιγμές της πάλης αυτής.

Έδωσα ιδιαίτερη προσοχή στην καθυπόταξη του κράτους στο κεφάλαιο και στις διάφορες μεσολαβήσεις μέσω των οποίων επιτυγχάνεται αυτή η καθυπόταξη. Η περαιτέρω συζήτηση θα μπορούσε να περιλαμβάνει μια πιο λεπτομερειακή ιστορική έρευνα για την ανάπτυξη αυτών των μεσολαβήσεων, παρά να προσπαθεί να συγκροτήσει παρατηρήσεις όπως τις παραπάνω σε μια συστηματική 'θεωρία του κράτους'. Όμως, ίσως είναι πιο σωστό, εν κατακλείδι να θέσω το ερώτημα των πολιτικών επιπτώσεων που έχει η ανάλυση που αναπτύσσω εδώ.

Κεντρικό μου επιχείρημα είναι ότι η ταξική πάλη έχει να κάνει τόσο με τη μορφή όσο και με το περιεχόμενο της πολιτικής. Το κράτος δεν μπορεί να απομονωθεί από τις άλλες στιγμές της ταξικής πάλης, γιατί οι διαφορετικές στιγμές αλληλοσυμπληρώνονται, η δε σχέση αναμεταξύ τους καθορίζεται η ίδια από την έκβαση της ταξικής πάλης. Αυτό είναι το πλαίσιο στο οποίο πρέπει να εντοπίσουμε τη διακριτή φύση της Νέας Δεξιάς. Μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα η ιστορική τάση ήταν οι φιλελεύθεροι ρεφορμιστές να απαντούν στην απειλή της αυτοοργάνωσης και της εξωκοινοβουλευτικής δραστηριότητας των εργατών με ένα πρόγραμμα κοινωνικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων που αντικαθιστά ή τροποποιεί την πειθάρχηση της αγοράς και βασίζεται στην πολιτική ρύθμιση της αγοράς μέσω του κράτους, κάτι που συμπεριλαμβάνει την πολιτική ενσωμάτωση της εργατικής τάξης. Η διακριτή

φύση της Νέας Δεξιάς συνίσταται στην απόπειρά της να αλλάξει την ισορροπία της ταξικής πάλης προς την αντίθετη κατεύθυνση, αντικαθιστώντας την κρατική ρύθμιση με τη ρύθμιση μέσω της εμπορευματικής μορφής, απομακρύνοντας έτσι την εργατική τάξη από την 'προνομιακή' της πολιτική θέση. Όμως αυτή η εξέλιξη δεν πρέπει να ιδωθεί απλά σαν μια αντιδραστική επιστροφή στις πολιτικές του 19^{ου} αιώνα, ούτε ως μια πιο ανθρωπιστική παραλλαγή του φασισμού της δεκαετίας του 1930. Πρόκειται για μια στρατηγική βαθιά ριζωμένη στους ταξικούς αγώνες της δεκαετίας του 1980. Πιο συγκεκριμένα, κεφαλαιοποιεί πάνω στις διαιρέσεις, την αδρανοποίηση και την απώλεια ηθικού της του εργατικού κινήματος – το τίμημα που έπρεπε αυτό να πληρώσει για τις δεκαετίες που πέρασε προστατευόμενο κάτω από τις πτέρυγες ενός πατερναλιστικού κράτους. Για τις μεγάλες μάζες της εργατικής τάξης οι δραστηριότητα τόσο των πολιτικών όσο και των αρχισυνδικαλιστών είναι ζητήματα αδιάφορα, που εγείρουν το ψόγο και τη περιφρόνηση. Λίγους από αυτούς η εργατική τάξη τους βλέπει σαν ήρωές της [working-class heroes] ή και σαν εκπροσώπους της. Πράγματι, οι δραστηριότητες των αυτόκλητων εκπροσώπων της εργατικής τάξης οδηγούν πολλά τμήματά της – μαύρους, γυναίκες, τη νεολαία, τους μεγάλους σε ηλικία – να διστάζουν να αυτοπροσδιοριστούν ως μέλη της εργατικής τάξης. Η σχετική επιτυχία της αντίδρασης ανά τον καπιταλιστικό κόσμο μπορεί να ιδωθεί ως απότοκο της αδρανοποίησης της οργανωμένης εργατικής τάξης, που αναπτύχθηκε καθώς οι εργάτες ευησυχάστηκαν και εμπιστεύτηκαν τους πολιτικούς τους εκπροσώπους για την επίτευξη της απελευθέρωσής τους. Έπειτα, έχοντας χάσει την πίστη προς τους ηγέτες της, η εργατική τάξη έμεινε χωρίς ηθικό και ενότητα.

Η ανάγκη αντίστασης στις αντιδραστικές κυβερνήσεις έχει οδηγήσει πολλούς μέσα στην αριστερά να ανανεώσουν την πίστη τους στο κοινοβουλευτικό σύστημα, καθώς επιδιώκουν να εκδημοκρατίσουν τα εργατικά κόμματα και να διευρύνουν το γόητρό τους έτσι ώστε να διασφαλιστεί η εκλογική νίκη και να αντιστραφεί η πορεία των ηττών του παρελθόντος. Όμως μια τέτοια απάντηση εστιάζει στο περιεχόμενο της πολιτικής εις βάρος της μορφής. Για πολλούς από μας τα διδάγματα των δεκαετιών του 1960 και 1970 έχουν να κάνουν με ότι τα ζητήματα της μορφής είναι πιο θεμελιώδη από αυτά του περιεχομένου. Αυτό που μας οδηγεί στην απόρριψη των παραδοσιακών κομμάτων και σεκτών δεν είναι απλώς ένας μικροαστικός ατομικιστικός ρομαντισμός (αν και το δίκως άλλο, πράγματι, αντλούμε από αυτό το ένα καλό χαρακτηριστικό της μικροαστικής κουλτούρας). Πρόκειται περισσότερο για την πίστη ότι ο σοσιαλισμός δεν έχει να κάνει με ποσοτικά ζητήματα όπως η διανομή του εισοδήματος και του πλούτου – όσο πιεστικά κι αν είναι. Σε ένα πιο θεμελιακό επίπεδο έχει να κάνει με τη δημιουργία μιας εναλλακτικής κοινωνίας, ενάντια στην επιμονή του κεφαλαίου (για να χρησιμοποιήσουμε τα αθάνατα λόγια της Μάργκαρετ Θάτσερ) ότι 'δεν υπάρχει εναλλακτική'. Ο σοσιαλισμός έχει να κάνει με ποιοτικές αλλαγές, με τον μετασχηματισμό των κοινωνικών σχέσεων, με την αντικατάσταση των αλλοτριωμένων μορφών της καπιταλιστικής πολιτικής και

οικονομικής ρύθμισης με νέες μορφές συλλογικής αυτοοργάνωσης και δημοκρατικού ελέγχου· μόνο σε αυτή τη βάση μπορεί το κράτος, και η εξουσία του κεφαλαίου να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά. Έτσι, μια σοσιαλιστική απάντηση στην άνοδο της Νέας Δεξιάς δεν μπορεί να περιοριστεί στην υπεράσπιση του κρατισμού και των προνοιακών πολιτικών· δεν μπορεί παρά να περιλαμβάνει την ανοικοδόμηση και επανοικοδόμηση της συλλογικής οργάνωσης. Αυτό δε σημαίνει μόνο οργανώσεις όπως τα συνδικάτα, που οργανώνουν τους εργάτες στους χώρους εργασίας, αλλά και οργανώσεις ενοίκων, νέων εργατών, μαύρων ή μεταναστών εργατών, γυναικών εργατών, έτσι ώστε οι διαιρέσεις εντός της εργατικής τάξης και ο κατακερματισμός της εργατικής εμπειρίας να διαλυθούν μέσα από την ανάπτυξη ενός ενιαίου κινήματος. Σε τελευταία ανάλυση, όπως μας δείχνει τόσο καθαρά η εμπειρία των ‘σοσιαλιστικών’ χωρών, η ανοικοδόμηση του σοσιαλισμού μπορεί να γίνει μόνο στη βάση της αυτοοργάνωσης της εργατικής τάξης.